

ROZSADEK (536) *sb m*

roszadek (524), **rosadek** (12); *rosadek ComCrac, MycPrz* (6); *roszadek : rosadek BielKron* (8:2), *BialKaz* (1:1), *PapUp* (3:1), *Calep* (8:1).

roszadek (536), [**roszadek**].

rozl- (472), *rofl-*, *rosl-*, *rofs-* (37), *rękopisy nieodróżniające s : í oraz teksty transkrybowane* (15).
o oraz *e* jasne.

sg N *roszadek* (35). \diamond *G* *roszadku* (139). \diamond *D* *roszadkowi* (44), *roszadku* (6); -*u* *Diar, UstPraw, SarnUzn, GórnTroas, CzahTr*; -*owi* : -*u* *SarnStat* (4:1). \diamond *A* *roszadek* (175). \diamond *I* *roszadkiem* (70); -*em* (2), -(*e*)*m* (68). \diamond *L* *roszadku* (42). \diamond *V* *roszadku* (1). \diamond *pl N* *roszadki* (4). \diamond *G* *roszadków* (8); -*ów* (2), -(*o*)*w* (6). \diamond *D* *roszadkom* (3); -*om* (1), -*óm* (1) *JanNKar* (1:1), -(*o*)*m* (1). \diamond *A* *roszadki* (4). \diamond *I* *roszadkami* (2). \diamond *L* *roszadkach* (2); -*ach* (1) *PowodPr*, -*ách* (1) *HistLan*. \diamond *V* *roszadki* (1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.; poza tym XVI w. (jeden z niżej notowanych przykładów) w cytacie s.v. rozprawić.

1. *Mądrość, roztropność, wysokie zdolności umysłowe; intellectus Vulg; iudicium, mens, ratio Modrz; iudicium acre a. intelligens a. limatum a. politum a. prudens Cn* (153) : bo rozładek z wyádomosci vrafta/ á wyádomosc s pólpolitowánya myedzy ludzi siły byerze/ gdy fie ktho myedzy ludźmi fchowa/ s kthorych rzeczy bacząc wlfytko sobye zgromadza á w pámyęc chowa/ wczem potem mądem fie sftác musi. *GliczKsiąz* L3; Dał im [*Bóg ludziom*] rozładek/ ięzyk/ oczy/ vfzy/ y ferce ku myśleniu *BibRadz Eccli* 17/5 [*przekład tego samego tekstu GrzegŚm*]; wielce fię tedy [...] wefełę/ poniewaź cię widzę tak przes oycowską pilność/ yako y przes twoy właściwy rofladek ku dobrym náukam y zacnym ćwiczeniom zewsfyftkiewy चुी fklónnego być. *KwiatKsiąz* A3v, F2; *Prot* D2v; *GórnDworz* F5v, Ffv, li6; *GrzegŚm* 31; *MycPrz* II D2; *BialKaz* I3v; *CzechRozm* 119v, 203, 237v; ludzie márnochlubni/ [...] ku ozdobienu lámych siebie obrácáią ie [*szaty*]/ á dla iych świetności/ chcą być zá wielkie poczytáni/ nie bez wielkiewy rozładku płochości *ModrzBaz* 50, 50v, 62v; *Oczko* 34; Niewiem ktoby miał być/ tak bárzo ná rozładku pokarány od Bogá/ ktoryby fię iedno rzezwie przypátrzył Wędźidłu I.M. [...] żeby tego wyznác nie musiał: iż to wfzytko pófzło z nie Chriftyáńfkiewy miłości: ále z iákiewieś furowey á dźiwney nienawiści. *CzechEp* 52, 319; *NiemObr* 125; po Mieciflawie nieporzadnem onim/ Sinu Bolesławowem wroflátku fzalonim. [...] Wten tzas wfgardzona bela ta flachatna cznota [*prawda*] *PapUp* A3; *Phil* L4; To tedy powiedam y oświadczam fię w Pánu: ábyście fię więcey nie fprawowali iáko fię Pogánie fprawuią w prozności vmyfłu fwego/ zácmiony máiąc rozładek *WujNT Eph* 4/18; *SarnStat* 453; Ze dwu przyczyn/ tę pracą tobie ofiáruię: [...] Z drugiewy/ że mi świadomy rozum w twoiewy głowie: Wielkiemu rozładkowi y roftropney mowie/ Przyfluchałem fię dobrze *ZbylPrzyg ktv*.

W pólázeniach szeregowych (6): *GórnDworz* M8; *BielSpr* 75v; tedy to prawdá że [*bestyje i gadziny bezrozumne obrażone będąc*] fię mfczą: ále fie mfczą: iż rozumu/ bączności/ y rozładku nie máią. Bo gdyby miály/ tedyby fie podobno nie mfcily *CzechRozm* 242; *LatHar* 34. Cf »wedle rozładku«, »z rozładkiem«.

W przeciwstawieniu: »rosadek ... głupstwo« (1): SKIńie Pan Bog pyfznego do końcá go ftłumi/ A rofladek z baczenim w głupftwo mu odmieni. *MycPrz* I A2.

W charakterystycznych konstrukcjach: być jakiego rozsądku (7); kto jakiego rozsądku (4).

Przysłowie: Rozlądku tám nie máłz kogo iuż gniew rządzi Phil I.

Zwroty: »rozsądkiem dość« (1): Bo w tákiej przygodzie dozwolone iest vzywánie lołow: iż Bog nie bywa kułzon/ gdy tego od niego żądamy/ czego ludzkim rozlądkiem dość nie możemy. WujNT 398.

»mieć rozsądek (a. co (nieco) rozsądku); rozsądku nie mieć, nie mający« [szyk zmienny] (11;4:2): GliczKsiąż L3; Niebań fię dlugiem i fłowy z fzałonym/ áni fię przyłtępuy do tego który niema żadnego rozlądku [!] [ad insipientem ne accedas]. BibRadz Eccli 22/14, Eccli 22/18; GórnDworz Ii7; BiałKat 121; WujJudConf 251; Przetoż też/ mówiąc o tym fwym Bogu zmyłlonym/ y o trzech ofobách iego fami nie rozumieią co mówią. [...] Iáko to káždy/ co iedno ma co rozlądku zdrowego/ obaczyć fńadno może z wyznánia onego/ ktore Athánázemu przywłałzczią CzechRozm 18v, 242; Y owłzem/ [sąd Salomonowy] ták wiele pewnego dowodu y rozumu w sobie ma/ iż káždy/ kto dobry rozlądek ma [omnes recte sentientes]/ pochwalić go musí. ModrzBaz 90, 97; SkarŻyw 317; CzechEp [3], 224, 365; GórnTroas 5; LatHar 58; WysKaz 14.

»przychodzić ku rozsądkowi« (1): Abowiem ia/ okrczóny będąc zaráz po vrodzeniu [...] fkorom ku rozumowi przychodzić y rozlądkowi zdrowemu począł: zarázem fię o tym bádał/ iákie też było to moje krzczenie CzechEp 85.

»[co] przypuścić do rozsądku swego« = zastanowić się nad czymś (1): Iakofz/ yłami to przypuścicie dorofładku fwego iefli to tilko dwóch abo trzech fprawa y fad bel PaprUp Gv.

*»(ludzkiemu) rozsądkowi się sprzeciwiać, przeciwny« [szyk zmienny] (3:1): co fię y lámemu rozlądkowi ludzkiemu z przeciwiá/ który tego nie ćierpi/ áby fтворzenie/ rzeczy fтворczyćielowych popráwiác miáło. CzechRozm 100; Mowięć to iż [twój wywód] mi fię namniey niefpodoba/ á to dla tego: iż iest przeciwny y rozlądkowi zdrowemu/ y temu tám zakonowi/ o fałszywych świádkách/ Moyżefzowemu CzechRozm 232v, 100 marg, **2v.*

»stracić rozsądek« (1): ponieważ ftráciwłzy rozlądek [Amissa enim mente]/ vtopiwłzy rozum/ zátoną włzytki fpofobnofci do vcźciwych vcźynkow ModrzBaz 52.

»rozsądkiem uważać, uważający« (2:1): CzechEp 55; NiemObr 9; Co miło bywa zá weyźrzeniem piérwłzym/ To kiedy człowiek/ fwym rozlądkiem fzérłzym/ Vwáza pilno: z żoćią być zmiéřzono Obaczy ZawJeft 25.

Wyrażenia: »baczny rozsądek« [szyk 5:1] (6): GostGosp 1, 148; Abowiem wielomownofć iáko iefth brzydliwa/ z niey bowiem pochodzi oftentacio animi, niewiem áby kto będąc bącznego rozlądku tego baczyć nie miá. Phil G2; PaxLiz A3, E. Cf »z baczmem rozsądkiem«.

»rozsądek cielesny« [szyk 3:1] (4): w tym cię też przeřtrzegam y vpominam/ ábyř záváždy ráczye wierzył iednemu świádectwu porządnie z fłowá Bożego przywiedzionemu: niżli náľubtylnieyřzym/ y napodobnieyřzym wywodom y dowodom/ z ludzkiego rozumu vcźynionym: choćiaľzby fię ony ciáľu/ y rozlądkowi ciéiefnemu fpodobáły CzechRozm 2v, 123v; CzechEp [3]; WujNT Yyyyyv.

»dobry rozsądek« = rectum iudicium, recta ratio Modrz [szyk 12:4] (16): Vřęgáč chce rozum mieć/ ále go nie naydzye/ Kto dobrego rozlądku/ ľam do niego zaydzye. BielKom B8v; GórnDworz I3v, K5, Ii7; WujJudConf 251; Kogo wzruřza rzecz iáka lubiezna y dodawa mu tey nádźieie że iey doľtápi/ ábo on który iuż poządáną rzecz otrzyrna y ztádfię [!] weřeli/ á co o niem rozumieřz/ żeby

miał dobrego rozlądku w łprawách łwych vżywác? *ModrzBaz* 7, 5v, 24v, 58, 90; *GostGosp* 1, 18; *GórnTroas* 5. Cf »z dobrym rozsądkiem«.

»do(j)żrzały rozsądek« (2): włzákoż iednák iż nie włzyscy dołkonátego łą rozumu/ y dożrzáłego rozlądku/ nie závádzi czálem ołobno o káżdym z nich [*przykazań*] łumnienia łwego łpytác/ y z nim łię przed Spowiedzią obráchowác. *LatHar* 130, 58.

»duchowny rozsądek« [*szyk 2:1*] (3): *BiałKat* 121; Lecż kto przyczynę tego/ nie rozrywká čielefną/ ále duchownym rozlądkiem vważác będzię/ temu łię namniey dżiwowác nie trzeba *NiemObr* 9. Cf »z rozsądku duchownego«.

»rozsądek ludzki, człowieczy« [*szyk 8:4*] (10:2): iż łzedziwe látá/ ktore zá długięm rzeczy dołwiádźeniem baczenie/ y rozlądek człowieczy/ dołkonálzcy czynią [...] *GórnDworz* H5, Kk4; *CzechRozm* 100 [2 r.], **2; *Oczko* 2; Wy wedle čiałá łdżicie (*marg*) To ięst rozlądkiem ludzkim, nie prawdziwie. (–) *WujNT Ioann* 8/15, s. 398 [2 r.]; *JanNKar* Av. Cf »wedle rozsądku człowieczego«, »przeciw rozsądkowi ludzkiemu«.

»rozsądkiem (a. trochę rozsądku) obdarzony« = *mądry* (2): y ktożby łie tego śmiał wáżyć/ zwłázczá bączny á rozumem y rozlądkiem zdrowym od Bogá obdárzony/ áby miał wymyłły ludzkimi Kościół Boży zádżierzywác y záchowywác? *WujJudConf* 206v; *CzechRozm* 81v.

»ostry rozsądek« (1): [*ludzie szkolni*] y głębbże náuki vmieią/ y łtátecznieyłzym á ołtrzeyłzym rozlądkiem [*syncero iudicio*] włzytko rozbieráią. *ModrzBaz* 129.

»prawdziwy rozsądek« (3): *KwiatKsiąż* E; *GórnDworz* F7; ábyłmy widzieli/ że te rzeczy [*bojaźń a gniew*] łą iákoby domowi náłzi nieprzyiaćiele: ktorzi się w nas ták w krádli/ iż zá ich opánowánięm/ niemoże się przy nas rozum ábo prawdziwy rozlądek ołtác [*non possit ratio consistere*]. *ModrzBaz* 7.

»przyrodzony, wrodzony rozsądek« [*szyk 2:1*] (2:1): *CzechRozm* 123v; Trágoedią Seneki [...] połyłam W.M. po polłku/ iżbył W.M. przyrodzony rozlądek dobry máiąc/ y w náukách niepodle ćwiczony będac/ przypátrzył łię/ mogli tym kłztałtem w polłczyznę wchodżić rzeczy/ ięzykiem Gréckim/ ábo łácińłkim piłané *GórnTroas* 5. Cf »wedle rozsądku wrodzonego«.

»rozumny rozsądek« (1): [*w ludziach starających się o nieuleganie pokusom cielesnym*] rołcie iákoby walká rołkofzy/ á bolełci przeciwko rozumnemu rozlądkowi *GórnDworz* Ff4.

»sprawiedliwy rozsądek« (1): Ktore [*przyczyny przypisania dzieła wszystkim wobec*] ia/ ku temu wam końcowi/ przed oczy przełožę/ żebyłcie / y ony obacżywłzy/ á łwoy zdrowy y łprawiedliwy rozlądek ku nim przyłožywłzy: nigdy łie iuz ná potym prawdzie zbáwienney nie łprzeciwiáli *CzechRozm* A3v.

»rozsądek stateczny« = *rectum a. sincerum iudicium* *Modrz* [*szyk 1:1*] (2): Ięłliby się kto ná prędkie á nierozmyłłne wotowánię zbytnie ábo vmyłłnie wyladzał/ zda się/ że to więcey rołcie z okázowániá niepotrzebnego/ niłzi z rozlądku łtátecznego/ y bez płochołci tám być nie może. *ModrzBaz* 26v, 129.

»rozsądek zdrowy« [*szyk 13:13*] (26): *Prot* Av; *WujJudConf* 206v, 251; *CzechRozm* A3v, 18v, 199v, 232v; *SkarŻyw* 317; łkąd y łam *X#iędz# K#anonik#* y kto inłzy zdrowłzgego rozlądku (*bo impedit ira virum ne possit cernere verum*) niech to vważa y rozlądza *CzechEp* 57; V mnie ięst rzecz niepodobna/ żeby człowiek bączny/ á z zdrowym rozlądkiem w rzecz tę wglądáiąc/ y temu co łię ná łwiećie dżieie

pilno przypátruiący [errata zmienia: przypátruiąc]: nie miał z tą tam vpátrzyć y poznać Antychriftá tego iż iuz ieft ná świećie: [...] y kto nim ieft. *CzechEp* 365, *3, *4v, 11, 53, 85, 147, 224; *Phil S*; *WysKaz* 14; Wolę tu nie obrażać ánimułow chorych [tj. oszustów czerpiących korzyści z udawanego nabożeństwa]/ Do ponowienia dawney wiary bárzo fkorych. Kládę to ná Bífkupy y ná ftárzse głowy: Niechay to pohámuie ich rozłádek zdrowy. *KlonWor* 47, 69. Cf »bez zdrowego rozsádku«, »wedle zdrowego rozsádku«, »z rozsádkiem zdrowym«.

Szeregi: »rozsádek i (a, abo) baczenie (a. bacność); rozsádek z baczeniem« = *ratio et intelligentia* *Modrz* [szyk 8:6] (13;1): ábowiem ták fą sfálzowane fmyfki [!] náfze/ iż teź wielekroć podchodzą y wywráczáią rozłádek/ á baczenie. *GórnDworz* H6, H5, I3v, I4v, K5, Mm3v; *MycPrz* I A2; [synowie wielkich panów] zbytnią pielzczotą wżytkę moc rozłádku ábo baczenia dobrego tráć [nervos omnes mentis sanae perdunt] *ModrzBaz* 12, 5v; *CzechEp* 11, 365; *SarnStat* 314; Gdyź máło od martwego piiánicá rozny: Baczenia przyfstoynego y rozłádku próżny/ Ták ná tárgu iáko y przed Vrzędem błádzi: Bo go chmiel y iágodá/ á nie rozum rzádzi. *KlonWor* 69. Cf »wedle rozsádku i baczenia«. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»dowcip i rozsádek« (1): Boć iednák niech fię iáko kto chce wierći: y ná fwoy fię rozum y vmiejętność niech iáko chce fpułzcza: y dowćipowi y rozłádkowi fwemu niech vfa: przedsię to musi być prawdá/ co Chrifořtom powiedziáł *CzechEp* 134. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rozsádek, mądrość« (1): Był [św. Leon papież] zmlodości we wżytkich náukach/ zwłáfczázá fwiętych bárzo ćwicżony: rozłádek miał zdrowy/ mądrość dozftáłá/ ferce od grzechu czyfće *SkarŻyw* 317.

»mozg i rozsádek« (1): ktoby [...] prawdę prawdziwie miłował/ á przytym miałby co w głowie mozgu y zdrowego rozłádku/ niepodobna aby [nie miał przyjąc nauki Kořcioła powszechnego] *WysKaz* 14.

»i myřł i rozsádek« (1): Ktore [popędliwości] w ludziach nád ktoremi fię zmocniły/ á moc fwą wzięły/ y myřł y rozłádek [mentem et iudicium] wátłá/ zwyciążáią y przewracáią *ModrzBaz* 71v.

»rozsádek i pamieć« [szyk 1:1] (2): po tym poznać rozłádek dobry y pámieć/ czym fię raz obrázi/ áby fię tego drugi raz vřtrzegł. *GostGosp* 18. Cf »z pamiećią i z rozsádkiem«.

»rozsádek, (a, i) rada« = *ratio et consilium* *Modrz* [szyk 2:2] (4): *ModrzBaz* 58; *LatHar* 34; Był [książę słucki, Siemion]/ y Koronie Polfkiey teřz podporą wielką. Mądrą rádá/ rozłádkiem onym známienitym/ Y do wżyřłkich cnot innym przykłádem okwitym. *KořakCath* B3. Cf »z rozsádkiem a radą«. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rozum, (i, a, abo) rozsádek« = *mens, ratio* *Modrz* [szyk 15:1] (16): ktorego [króla Zygmunta Augusta] Pan Bog rozumem á wielkim rozłádkiem we wżyřłkim obdárzyć ieft raczył. *BibRadz* *2v; *KwiatKsiąż* E, F2; *GórnDworz* I4; *WujJudConf* 206v; Choćiaz tá rzecz [zaprzeńie samego siebie] bárzo fię zda trudna ciáłu/ á nie znofna/ y nieprzyfstoyna/ rozumowi y rozłádkowi [!] náfzemu. *CzechRozm* 227v, 227; *ModrzBaz* 7, 52; *Oczko* 2; [zły i nieprzyřtojny jest wykłád Pisma Świętego, gdy kto] piřmem iednym ř. drugiego/ nie wykłáda/ á zwłáfczázá trudnieřłzych mieyřł łácwieřłzymi/ [...] ále fię ná fwoy ábo ná czyi inřzy rozum y rozłádek fpułzcza. *CzechEp* 151, 85; *LatHar* 130; *WujNT* Yyyyyyv;

czym z drogi zstąpiła Rozumu y rozładku? plagą niezleczoną Ręki bozkiey dotknionám *GosłCast* 26.
Cf »przeciw rozumowi i rozsądkowi«. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Wyrażenia przyimkowe: »bez rozsądku« (9): Biskup Krakowski/ mnie v bogiego y naniśńszego fluge Pána Iezu Krytá vkrzyżowanego/ [...] w tych księgach swoich bes wšelkiego rozsądku i boiźni Bożey nazwał Apoltatą *KrowObr* A2v; *GrzegŚm* 16; *WujJud* 259v; *BudBib* b2; że mi niedawno ieden przyganiał/ iż to słowo [*Logos*] y ktemu ine niektore/ niezawždy iednáko przekładam. Lecz to bez rozładku czynił. Bo ludzie bączni/ [...] wiedzą że nie iedno Greckie/ ále y inych ięzykow słowá fá niektore/ co wiele rzeczy znaczą. *BudNT* Ii6; á tak też ladá co bes rozładku mowić będą: nic fie nie náuczywłzy *CzechRozm* 70; *CzechEp* 51, 417.

~*Wyrażenie:* »bez zdrowego rozsądku« (1): Ktemu profzē áby zá lálką/ czyiázkolwiek/ I.M. *X(iądz) K(anonik)* ná mię fię bez zdrowego rozładku áni fráfował áni gniewał *CzechEp* 260.~

»wedle rozsądku« (5):

~*W połączeniu szeregowym* (1): *CzechEpPORz* **v *cf* »wedle rozsądku wrodzonego«.

Wyrażenia: »wedle rozsądku człowieka« (1): mowá tá [*o Jezusie Chrystusie człowieku*] bylá v Bogá/ ktory iż miał wężowi głowę zetrzeć/ y vczynki Dyabelskie zepřowác: czegoby wedle rozładku człowieka żaden prořty człowiek wykonać był nie mogł *CzechRozm* 25.

»wedle rozsądku wrodzonego« (1): Abyř W.M. wedle zdrowey rády/ y dowćipu y rozładku wrodzonego/ iáko inřze rzeczy rozładzał: y to też rozładzał. *CzechEpPORz* **v.

»wedle zdrowego rozsądku« (2): A dla pilnieyřzego przeczytánia ich [*Rozmów Chrystyjańskich*]/ y dla dořwiádczánia y vważánia/ wedle zdrowego rozładku/ wřzyřtkiego tego co fie w nich zámyka/ ná iáfnia przez druk wypuřczám *CzechRozm* A2v; *CzechEp* 11.

Szereg: »wedle rozsądku i baczenia« (1): Synu/ powiáda [*Pismo Święte*]/ nád vmárłym płacz/ á iákobyć fię co ciężkiego stáło poczynay łzy wylewác/ y wedle rozładku y baczenia pokryi ciáło iego/ á nie gardź pogrzebem iego. *SkarKaz* 386a.~

»z rozsądku« (1):

~*Wyrażenie:* »z rozsądku duchownego« (1): Iż tego niechcá mieć zá flufzny y wáżny przykład/ tedy to z vporu y z niedowiářřtwá/ á nie z wiáry zdrowey y rozładku duchownego czyniá. *CzechRozm* 198v.~

»przeciw rozsądkowi« (2):

~*Wyrażenie:* »przeciw rozsądkowi ludzkemu« (1): Iużemci znác dał/ iż wykład tákowy/ iest řzczyrym wymyřłem ludzkim: kthory vrořł/ częřciá z złego przekládu řłowá greckiego/ częřciá też z omamienia ducha onego nieczyřtego. Nie tylko przeciw řłowu Bożemu/ ále też y przeciw rozsądkowi ludzkemu. *CzechRozm* 25v.

Szereg: »przeciw rozumowi i rozsądkowi« (1): Co wřzyřtko nie tylko iest przeciw Bogu lámemu y řłowu iego řwiętemu/ ále też y przeciw rozumowi y rozładkowi nářzemu: żeby to Bog czynić niepotrzebnie/ głupie y nieopátrznie miał: co przez Chriřtufá Iezufá vczynił. *CzechRozm* 218v.~

»z rozsądkiem« (13): Vřtá řpráwyedliwego mądroř rozmyřláya/ A z rozładkyem yęzyki řwemi rozmawyáya *LubPs* K2v; *StryjWjaz* C2v; tego [*aby zły robotnik u dobrego się uczył*] czářu řwego Gořpodarz/ Vrřednik/ włodarz/ ma z pobożnym rozładkiem dogłędác. *GostGosp* 36; Záprawdě z

rozsądkiem to poruczono było. *CiekPotr* 10v; [[*dobry człowiek*] swoje rzeczy rozprawiue z rozsądkiem *GilPos* 282 (*Linde w cytacie s.v. rozprawić*)].

~*W połączeniu szeregowym* (1): Tedy niewiem z iákim vważánim: z iáką bącznością/ y z iákim rozsądkiem/ pímo to przeciwko nam przywiódł *CzechEp* 383.

Wyrażenia: »z bacznem rozsądkiem« (1): My Sinowie Oyca/ mi Poddani Krola/ powinni ími bronie/ y karac zbatznem rozsądkiem takowego ktori bi przeciwko tobie bel rebellis *Paprup* G.

»z dobrym rozsądkiem« (3): *CzechEp* 413; ále íię y w tákich [*Bóg*] nie kocha/ ktorzy tylko z namowy ludzkiey á nie z vprzeymości íercá íwego/ áni z dobrym rozsądkiem/ áni z żywą wiárą do nabożeńftwa przylépuia. *NiemObr* 15; *WujNT* 22.

»z słusznym rozsądkiem« (1): [*człek poczciwy powinien mieć na pieczy*] Aby z dobrą pámięcią y s íluszny rozsądkiem/ Vmiał dom íwoy rozprawić ítátecznym porządkiem. *HistLan* Ev.

»z rozsądkiem zdrowym« (2): *CzechEp* 365; A przetoż íprawiedliwośc moze być ná świecie Bez práwá píánego w tym y w tym powiećie. Kiedy wyłépek nowy/ ípofobem też nowym Karzą *ex aequitate*, y z rozsądkiem zdrowym. *KlonWor* 65.

Szeregi: »z pámięcią i z rozsądkiem« (1): *HistLan* Ev *cf* »z słusznym rozsądkiem«.

»z rozsądkiem a radą« (1): Bo y w wielkich rzeczách dla tego Formularze íą/ áby człowiek wízyftkiego w głowie nie nośil: ále gdy o czym rzecz przypádnie/ do Regeftru o onych rzeczách íie wćiekał. A mądry z czáfem popráwi z rozsądkiem á radą/ co lepszego będzie baczył. *GostGosp* 1.

»z wyrozumieniem i rozsądkiem« (1): Tákże y stworzyćielem go [*Chrystusa*] íwym wyznawamy, tylkoz z dobrym wyrozumieniem y rozsądkiem. *CzechEp* 413.~

W przen (3) : Mozełi też oko cielefne rozumu ludzkiego/ kroleftwo to duchowne vpátrzyć? Abo mozełi íe rozsádek dowćipu ludzkiego ogárnąć? *CzechRozm* 185, 247v; *ModrzBaz* 7.

Przen (1) :

Wyrażenie: »opaczny rozsádek« (1): O opáczny rozsádku [*O praeposterum iudicium*]/ iáko wielką maíz íwawolą w ludzióch/ ktorzi wzgárdziwízy Boze y wiela narodow práwá/ ták wiele íobie przypifuią *ModrzBaz* 81.

2. *Ocena, opinia; pogląd, zdanie; iudicium Modrz, JanStat, Cn; existimatio Modrz; arbitrium, decretum Cn* (168) : *KwiatKsiąż* Kv; *RejPos* 330; Coz tedy náíz miły Therfyto/ íeiliby one rozsádku o tobie ludzkie ná iáśnią íię okazály/ á oczymá y twemi y wízytkich ínszych wídziáne były/ iákiemiby rozsádkámi íiebie níczemnym á bezrozumnym ízaleńcem być wízytcy ofádzili? *ModrzBaz* 40; *Calep* 37b; *SarnStat* 469, 843; Aczci ták powiedáia kto íam w piecu lega/ Tedy tákże ozeziem y drugiego íięga. Lecz ía to ná baczenie puźczę rad káżdego/ Godneli íą te wierze rozsádku tákiego. *CzahTr* C4v.

rozsádek czego [= o czym] (4): *BielKron* 217; ták íz też y Heretykowie dotéy Cáthedry [*tj. sukcesji apostolskiej*] níkiedy áppellowáli ná rozsádek Wíary íwoiéy. *BialKat* 123v. *Cf* »rozsádek dawać«.

rozsádek o kim, o czym (46): *KromRozm I* D3v; *Diar* 36; *RejWiz* 96v, Cc8; *Rozsádek Kálwinow* o zbudowaniu tey Wieze Bábilońkiey *GrzegRóżn* K4; *MączLub nlb* 13; *WujJud kt*, 1; *ModrzBaz* 40, 59v, 62v, 108; *StryjKron* A6; *ReszPrz* 64; (*marg*) *Rozsádek o nich [o sposobach mówienia rózańca]*.

(-) PierwŹy Źpofob nalepŹy ieŹt/ miedzy temi trzemá. *LatHar* 514, 131; *WujNT* 93; *PowodPr* 28. Cf »rozsádek dawać«, »uczynić rozsádek«.

rozsádek czyj [w tym: *G sb i pron* (40), *pron poss* (20), *ai (poss)* (12)] (72): *GroicPorz* yv; Temu co ty KŹyáŹki czytáć bédzie/ Woyćiech Kálzotá Frántá dobry towárzyŹ/ rozŹádek Źwoy oznáymuie. *GroicPorzRej* C3v; *BielKron* 197; *GrzegRóżn* Bv, K4; [przy tym zdaniu wolno bédzie kaŹdemu zostać] komu Źie dobre bédzie zdáło/ á komu theŹ nie/ zoŹtháć przy Źwym [...]. Ani w tym Źporu trzymáć bédę/ Źeby rozŹádek moy miał być lepŹy/ niŹ czyj iny *GórnDworz* D, C8, D4v, M2; *HistLan* F5; A iŹ thy wirŹyki Źá od proftego Polaká nápiŹáne/ przeto mi Źie teŹ zdáło/ áby pod rozŹádek [!] W.W. byŹy podrzucone/ ábyŹ W.W. rozeznał coby byŹo w nich y wyiáć y przyczynić. *RejZwierc* 240; (*marg*) Fundámenty Luterskiey Theologiey. (-) zezwolenie wŹyŹtkiego KoŹcioŹlá/ zá nic Źobie niemieć/ Źadney zwierzchnoŹci nie znać/ wiécey Źwemu właŹnemu niŹ wŹyŹtkiego Źwiátá rozŹádkowi wierzyć *WujJud* 6v, kt, B7v, 35v; *MycPrz* II B4v; Ale przy karániu ná gárdle/ Źtoi Źpráwiedliwy rozum/ rozŹádku wiela narodow/ y prawdá z bogiem łámy. *ModrzBaz* 30, 14, 40, 58v, 62v, 65 (9); *SkarJedn* 111, 130; *SkarŹyw* 213, 364 [2 r.]; *CzechEpPorz* *3v; bo widzę iŹ Źie ná to náŹádzil/ iákoby tych wŹytkich/ ktorzy on Źwym rozŹádkiem/ zá heretyki ma/ wyŹádzil/ y wykorzenić *NiemObr* 18; *ReszPrz* 64; KŹiáŹki RozŹádkiem wielu ludzi godne/ áby ie kaŹdy miedzy inŹzemi náypotrzebnieyŹzemi w domu miał. *GostGospSieb* +2; *Phil* M; *OrzJan* 39; *WujNT* kt, 22, 43; *SarnStat* 840, 935; Bo ták młódfzym przyŹtoi áby Źtárfzych Źłucháli/ á w czym wátpiá/ ná ich rozŹádku pytiáć przeŹtawáli. *SkarKaz* 43a. Cf »pod rozsádek podawać«, »przypuszczać na rozsádek«, »ludzki rozsádek«.

Ze zdaniem przydawkowym [w tym z *zapowiednikiem*: to; li, jesli (6), iŹ (3), *zaimek pytajny* (1)] (10): Czego [tj. *zaniedbań*] jeŹliŹmy my przyczyná sá albo bywali, miłóŹciwej łasce WKM Panu swemu pokornie polecamy ku rozsádku. *Diar* 75; *KrowObr* 53; *BielKron* 183; *RejPos* 248; Bo bédzieŹli chciá poŹtánowić w Źobie pychę/ á wŹrzyŹ áno iey ták wiécey/ toć tu bédzie trzeba rozŹádku/ iŹ to przypadek niedobry *RejZwierc* 20v; *MycPrz* II B4v; *BialKaz* L; *CzechRozm* 25v; *SkarŹyw* 364; *GórnRozm* K2.

Zwroty: »w rozsádku błádzić; mylić się na rozsádku« (1;1): Abowiem ludzie bárzo Źie myłá ná thym roŹsátku/ iŹ kiedy widzá tŹłowieká/ á ono Źie mu wŹytko ŹtŹeŹliwie powodzi/ tedy mowiá poŹpolicie/ toć na tego tŹłowieka Bog łáfkaw? *KrowObr* 53; *HistLan* F5.

»rozsádek da(wa)ć, dawający; dał się [na co] rozsádek« [w tym: o kim, o czym (22), czego (2), czemu (2), z czego (1)] = *ocenić, oceniający; iudicare, pronuntiare* *Modrz* [szyk zmienny] (30;1;1): Trudno náleŹć ze wŹytkim cŹłowieká/ Co we wŹytko vgodzi z dáleká/ Coby kaŹdey rzeczy wyrozumiał/ A rozŹádek rzeczy dáwać vmiá. *BielKom* Av; *GliczKsiáŹ* L2v; bo wiéć zle s poŹtáwy/ Dawáć pewny rozŹádek/ á Źzácowáć Źpráwy. *RejZwierc* 67v; *BibRadz* *5; *BielKron* 209; *GrzegRóżn* [A3]; *KwiatKsiáŹ* E2v, E4, G2, I, M, M3v; O nas dáwać rozŹádek bédá Potomkowie/ IeŹteŹmy wŹyŹcy Ludzie á nie Aniołowie. *Prot* C4v; *RejPosWiecz*² 93v; *RejZwierc* 15; LecŹ o piŹmach Doktorow Ź. KoŹcioł PowŹzechny/ ktoremu Duch Źwiéty ieŹt obiecan/ dawno dał rozŹádek: y co álbo niepewnego/ álbo podrzuconego byŹo to okazał. *WujJud* 35v; Bo á co inŹzego ieŹt pochwałá/ iedno [...] zgodne dobrych wychwałáne [!]/ á nienákáŹony głóŹ dobrze rozŹádek dawáiących o przewyŹzáiącey cnoćie *ModrzBaz* 58v; gdyŹ áni Źlepy o fárbach/ áni głuchy o roznoŹci dŹwiékwow rozŹádku dáwać moŹe. *ModrzBaz*

87, 17, 25v, 59, 129, 130, 131v; y ten fię od kościoła dał ná nie [księgi kanonickie] rozlądek/ iřz święte lą á Duchem Bożym piłane *SkarŻyw* 364; *StryjKron* 95; *CzechEpPorz* **2; *LatHar* 131, 381; *WujNT* 654; O dziwna mocy bozka/ ná bełtyách znamy/ Co rątcze/ co leniwé/ rozlądek dawamy Po znákách: ná człowieku/ czemuż niémáłz znáku? *GoslCast* 68; Miánuięc miáftá/ wsi/ Kępy/ óftrowy/ Y o rzekachci dam rozlądek zdrowy/ Gdzie ktora wpáda/ gdzie ktorą wfię dżika/ Wiłlá połyka. *KlonFlis* F3v.

»pod rozsądek, na rozsądek, w rozsądek, rozsądkowi (po)da(wa)ć; (pod)dawać się rozsądkowi, na rozsądek, pod rozsądek« [w tym: czyj(emu) (9), komu (4)] = prosić o ocenę [szyk zmienny] (4:3:1:2;3:1:1): Podawamci iáko krześciánkiemu brátu tę pracą swoię w rozlądek twoy *LubPs* A5v; Námawiał go tez Weus/ áby fwe piłanie ná rolądek Cefarzowi z Książęty dał/ Luter rzekł/ czemu nie/ niechcę fię ia kryć ípímem swoim Máieřtatu Cefárskiego *BielKron* 197; *BiałKat* 386; czy się to máłe dobrodzieyřtwo wam widzi? wy łami to wwałźcie/ wam to ná rozlądek dawam/ iefliście mu záto dziękowác niepowinni. *BiałKaz* L; *CzechEp* 11 marg; Myślác komubym pod rozlądek ostrzy/ Miał dáć tę íprawę/ dwu królów walecznych: Tyř przed inřzemi/ [...] W oczu mych řtánał *ZawJeřt* 3; gdyż y Páweł ř. náukę řwá/ ktorą był wziął od Bogá [...] nie od ludzi/ poddał rozlądkowi inřzych Apořtołow. (marg) Káždy fię ma poddáwác rozlądkowi kościoła Bożego. (–) *WujNT* 582, 47, *Gal* 2 arg, *Zzzzz*2v; iř oni [kalwinowie, lutrowie] nie piłmo/ ále rozumienie swoie piłmem zowiá: kręcąc ie y odmiátáiąc iáko chcą/ á ná żadnego fię oycá ř. Doktorá/ y kościoła wřzytkiego rozlądek nie dáia. *SkarKaz* 418a; *VotSzl* A3, B4v; *CzahTr* G2v.

»przypuszczać (a. (przy)puścić) na rozsądek, do rozsądku, rozsądku(-owi), k rozsądku, w rozsądek; przypuszczać (a. spuszczać, a. spuścić) się na rozsądek« [w tym: czyj (13), komu (2)] [szyk zmienny] (8:2:2:1:1;4): *GroicPorz* A3v; (nagł) Do řzácunkarzá cudzych řpraw. (–) [...] Nie wnet rzeczy przypuřczáy/ do rozlądku twego/ Gdyż ieden wyrozumieć/ niemoże wřzytkiego. *RejZwierz* A4, 18v; Ludzie řercá řtałego niech mi powiedzå/ á człowiek mądry niechay mię řłucha. (marg) Tymi řłowy przypuřcza fię ná rozlądek mędrřzych. (–) *BibRadz* *Iob* 34/34; Przypuřzczam to ná ludzki roslądek/ iefli teř tho dobrze czynił řwięty ociec Papięř/ nie máiać bácnořci ná řtan przednich pánow Krześciánřkich/ wiázác [!] ie tymi kłátwámi *BielKron* 183, 190v, 213; *SarnUzn* C8; A tubych y to przypuřcił ná twoy rozlądek/ co iefth lepiej/ iefli cnotę řpełná chowác/ [...] czy [...] *RejPos* 248; Ty teř moy miły brácie widzác piłmá moje/ ktore puřzczam w rozlądek y ná zdánie twoie/ Profzę ábyř ie zawřdy tu w lepsze obrácał/ A w nich częgo inęgo ábyř iuř nie mácał. *HistLan* F5v; Dobrze czyniřz gdy fię ná řwoy/ áni ná moy/ rozlądek řpuřzczác niechceřz/ ále fię do řłowá Bożęgo w kádey rzeczy wćiekařz *CzechRozm* 5, 25v, 183; *CzechEp* 61; *GórnRozm* K2; *ActReg* 83; *GórnTroas* 41; *SkarKaz* 159b; [*BielKron* 1551 174].

»(u)czynić rozsądek« [w tym: o kim, o czym (6), z czego 'na podstawie czego' (1), o co (1), w czym (1)] = *facere iudicium* Cn [szyk zmienny] (10): Potwarzå y męczeniem dořwiádczymy go ábychmy dořnáli řkromnořci ięgo/ y wczynili rozlądek o ćierpliwořci ięgo [*probemus patientiam illius*]. *BibRadz* *Sap* 2/19; *KwiatKsięř* F2; A [*pocziwy młodzięniec, przypatrzywszy się odmięnnořci fortuny, ma*] wybierác řobie wřzythko po ziarnku iáko pthářzek wybiera mák miedzy gorczyćcami/ czyniać řobie w głowie řwey rozwařny rozlądek/ y z obyczáiw y z rozlicźnych ludzkich przypadkow/ tákże y z náuk

pocziwych. *RejZwierc* 21, 5v, 21; *RejPosWstaw* [1432]; *BudBib Sap* 2/19; *Phil N*; *CzahTr Dv*, E; [ktora to [Konfesyja] gdy po artykulech czytano, wolno bylo kazdemu rozsadek o nij czynic a swoje zdanie powiedziec *AktaSynod I* 69].

Wyrazenia: »ludzki rozsadek« = *hominum iudicium* *Modrz* [szyk 5:4] (9): *BielKron* 183; *KwiatKsiaz* G2; *CzechRozm* 183; Mamy tedy wtydowi folgowac/ mniwanie dobre o sobie czynic/ oczu y rozladow ludzkich wtydac sie *ModrzBaz* 51, 6v, 40; W rozladowkach y postepkach ludzkich bywa szrodkowanie/ iz kto moze z kim niebydz/ ani tez przeciw niemu: moze z kim nie z gromadzac/ a przeciw tez od niego nie rospalzac. *PowodPr* 40. Cf »wedle ludzkiego rozsadku«.

»mądry rozsadek« (2): *SkarJedn* 111; wymysliem [...] to zdanie swe w poszrodek braciey swej podac. [...] tym/ ktorzy o zatrzymaniu oyczyzny nalezey *ferio pro sua auctoritate et facultate* radowa/ poruczywszy/ a pod mądry rozladow y korekturę Ich M. to wszystko poddawszy. *VotSzl* B4v.

»omylny rozsadek« (2): (*marg*) Omylne rozladowki o slachectwie. (-) Iedni gdy lancuch wzrza wnet mu sie klaniaia/ Iuz nie pana lecz zloto za slachcica maia. *RejWiz* 96v, Cc8.

»plochy [= *negatywny*] rozsadek« (1): A to sie wszystko dzialo dla przesladowania zazdrociwego y niewdzieczności/ a dla zlego wyrozumienia/ y plochego rozladowu o wymysle onych ktorzy co piemem swoim na swiatlo wydawia. *StryjKron* A6.

»rozsadek prawdziwy, prawy« [szyk 2:2] (3:1): *BielKron* 209; *MaczLub nlb* 13; wzakze/ iesli chcemy wtey mierze prawdziwy rozladow dac [*si volumus iudicare*]/ szkolny stan zaslugami przeciw Rzeczypospolitey swemi/ o porownanie z naywyzszemi stany spor wiec moze. *ModrzBaz* 129; *ZawJest* 26.

»sluszny rozsadek« (3): *BibRadz* *5; *RejPos* 89v; A cokolwiek gwałtownie do przyrodzenia przypadnie/ y wzrok do oczu/ y sluch do wzru/ nie moze tak sluznego rozladowu dac/ iako gdy tho powoli y obaczono y rozważono bedzie. *RejZwierc* 15.

»sprawiedliwy rozsadek« (1): Slawy lepak kto z nedze y z vpadku drugich dostal/ chyba v Centaurov a v tych plugawcow/ ktorzi zywozem swoim kazonym/ a wczynkami sprofnemi/ sprawiedliwy o rzeczach rozladow stracili [*rectum de rebus iudicium amiserunt*]? *ModrzBaz* 108.

Szeregi: »iudycjum albo rozsadek« (2): *IVDICIVM* Albo Rozladow Katholikow niektorych/ o Confessiey Sedomierkiey tegoroczney. *WujJud* 1 [*idem*] kt.

»mni(e)manie i rozsadek« (2): A przeto ta nauka zaden mądry gardzic niemoze/ ktora s pewnych poczatkow nauki/ pospolite mniwanie y rozladow bierze *LeovPrzep* F2v; *CzechEp* 5.

»rozsadek a regulka« (1): gdy mu [*czlowiekowi*] kilka rzeczy zaraz przypadnie w glowe miedzy kthoremi iedna bedzie trefna/ druga nic abo zalie ta trefna/ a ta ieszcze trefnieysza/ tam iuz musi sie wciecz do rozladowu a regulki/ kthora kiedy o tym trefni ludzie podali *GornDworz* N8v.

»rozsadek i swiactwo« (2): *KwiatKsiaz* G2; Ktore przodkowanie Piotrowe tak sie iasnie znaczy tym slowem Pirwzy/ y samych Haeretykow rozladowkiem y swiactwem *WujNT* 43.

»rozsadek i ukazanie« (1): Przeto sz Augusztyan S. smie mowic a barzo dobrze: y Ewanieliey bych/ powiada/ niewierzyl/ by mie koscielny rozladow y vkazanie do tego niewiodlo. *SkarZyw* 364.

»wyklad i rozsadek« (1): *Abyście zgoła nie przysięgali* [*Matth* 5/34].) Nowokrzecenci/ wzgardziwszy y odrzuciwszy wyklad y rozladow kościoła powizechnego/ tu sie litery trzymia [...]

twierdząc/ że fię Chrześcijáninowi żadnym obyczáiem/ áni v łádu/ áni v práwá przysięgáć nie godzi.
WujNT 22.

»zdanie, (a, i) rozsádek« [szyk 4:1] (5): *GórnDworz* C8, D4v; *HistLan* F5v; Zowiá go *Stoicum*,
ktory íam tylko fię zá cokolwiek/ infzych wśzytkich práwie zá nic nie ma. Czýniá go teź *Somniatorem*,
to íeft/ ktory fię wedle ínow y dum íwoich ípráwuie/ [...]. Toć íeft *Wittemberkíey* ízkoły o místrzu
íwym *Lutrze* zdánie y rozłádek *ReszPrz* 64; *Calep* 291a.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według, a. podług) rozsádku« = *iuxta conscientiam* *JanStat*
(10): ábowiem (podług mego rozłádku) tá [tj. *przyjaźń*] nam íámá/ żywot ten nędzny náíz ílodzi/
zá tá mamy/ cokolwiek íeft dobrego ná íwiecie. *GórnDworz* M2; *WujJud* 35v; *CzechRozm* 183v;
Ale póspolity człówiek wedle złego rozłádku íwego [*perverso iudicio*]/ tych ktorzi fię krzywd íwoich
mízczá wielce waży/ [...] A zásię cierpliwe lekce waży *ModrzBaz* 68; *OrzJan* 39; *SarnStat* 840, 935.

~*Wyrażenie*: »wedle ludzkiego rozsádku« (2): *CzechEp* 404; kto ládzi winnicę/ á owocu íey nie
wżywa? kto pásie ítádo/ á mleká z ítádá nie íe? *Izali/ według ludzkiego rozsádku/ to tylko mówię*
[*Numquid secundum hominem haec dico Vulg 1. Cor 9/8*]? áza y zakon tego nie rokázuie? *LatHar* 127.

Szereg: »wedle baczenia i rozsádku« (1): Ná ktore pííanie [tj. „*Wędzidło*” *księdza Powodowskiego*]
áczem y íam miał był wołą nieco wedle baczenia y rozłádku mego odpíáć/ widzác ták wielkie y
znáczne błędy: y íáwne potwarzy niewinnych *CzechEpPORz* *3v.~

»za rozsádkiem« (1): zá rozłádkiem mądrych ludzi nie thylko dobrymi ludźmi tákowi [którzy są
pochopem do słów plugawych i uczynków brzydliwych] nie mogą być zwáni/ ále teź *ab omni caetu*
hominum exturbandi funt Phil M.

W przén (8) : Pátrzże záię ítárością gdy íuż ciáło mdleie/ [...] Íuż ímyłty wśtawáią co rozum
znáczyły/ Íuż wśzy nie dośłyłzá/ oczy íie záćmiły. Íuż wíáfnego rozłádku rozum mieć nie może
RejWiz 119v; Bo dużá ítolec pírwízy w główie óládziłá/ A potym íie po wśzytkim cieie rozłzyrzyłá.
Stąd oko ma w íwym bláíku íłufzne rozeznánie/ Stąd czúie káždy człónek íwoie dotykánie. Ale
przedíę do główy po rozłádek muśi/ Bo pewnie bez tey zbládzi/ ocz íie kolwiek kuśi. *RejWiz* 120;
W czym [w *trosce o zbawienie*] ábyś zániechawśzy íuż *Filofofíey/ á odłóżywśzy ná ítronę rozsádek*
rozumu twego/ poddáł fię w posłufzeńítwo *Duchowi świętemu/ Místrzowi a wodzowi prawdy/ bárzo*
ćie oto próśimy. *GrzegRóżn* A2v; *CzechRozm* 183v; Formá przysięgi *Sędziogo y Podśédka, [...]* á w
tym wśzytkim [tj. *w sądzeniu*] íumnienia mego rozłádku będę náízládował y íłuchał *SarnStat* 554
[*idem*] 561; W tey táiemnicy [*eucharystii*] ímyłom náízym íłufznie kłámśtwo zádáiem/ áni fię ná
rozłádek ich ípufzczaymy. *SkarKaz* 159b.

W charakterystycznych połączeniach: rozsádek rozumu (2), smýśłow, sumnienia (2).

Wyrażenie: »głupi rozsádek« (1): nie ten íeft prawdźiwie mądry/ ktorego obłudny świat głupim
rozłádkiem íwoim rozumie y ma zá mądrego *WysKaz* 3.

a. *Tytuł dzieła Marcina Czechowica: Rozsádek na wykład katechizmu księdza Pawła Gilowskiego* (5) :
Acźkolwiek tedy íużem ná wiele ich [wywodów *księdza Powodowskiego*] odpowíedział: w Rozłádku
w *Reśponśie/ w Zwierciádlku/ y indźíey/ [...]* íednák y tu niektóre przednieyíze wezmę przedíę
folgując krotkości. *CzechEp* 261, 55, 56, 232, 273.

3. *Postanowienie, decyzja; iudicium Vulg, Modrz, JanStat, Cn (117)* : A thák thego ná ten čás rofádku vzywaymy. s czegobyfmy my y potomftwo náfze poćiechy ná potomne czáfy vzywáli. *MycPrz* II A2, I A4v; *GostGosp* 1; Abowiem oné [zwyczaje zastarzałe]/ iáko y inné práwá rozfádkowi tym Deputatóm poruczmy: áby iednáko y w tych iednoftáyny zwyczay fádów/ [...] był poftánowion *SarnStat* 56, 57.

rozsádek około czego (5): iż nie ná żadné infzé ludzie około wátpliwości iákicy w chrześcíańftwie rozfádek ma przychodzić/ iedno ná ty: kórzcy fłowem bożym fzáffuią porządnie *BiałKat* 136; *WujJud* 37; *SkarKaz* 206b. Cf »na rozsádku przestawać«.

rozsádek o czym (2): [katolicy ludzie uczeni wátpliwe miejsca z Pisma Śwíętego spisali] y ták ie roftrzáfnęli y obiáśnili/ że przecię oštátni rozfádek o nich nawyżfzey zwierzchności zoftáwili. *WujNT* przedm 5. Cf »rozsádek czynić«.

rozsádek w czym (3): *SkarŻyw* 491; [Januszowski o podskarbig koronnym i żupniku krakowskim] Vfam łáfkam/ kórzce namnieyfzy y nawiętfzy znácznie doznowa: vfam bącznym w rzeczach publicznych y priwatnych rozfádkom/ kórzcy wżyfcy wiele powięrzáią. *JanNKar* B2. Cf »na rozsádku przestawać«.

rozsádek czyj [w tym: G sb i pron (17), ai (5), pron poss (1)] (23): *KromRozm* III P4; *KuczbKat* 210; *WujJudConf* 39; wżákże gniewáć fię/ álbo wasń bráć ná tego/ kórzcy ták rozumie/ że iego rozfádkiem [Rzeczpospolita] ma być rządzoná/ nie ieft rzecz dobra/ áni fámej Rzeczypořpolitey pożyteczna. Bo naprzod: kto ináczey rozumie/ może to być/ że lepiej rozumie niż ty. *ModrzBaz* 65, 91v; *SkarJedn* 109, 146, 223; *Oczko* 2; ták y inne pífmá S. kórzce kánonem álbo kánonické zowiem/ kościelnym fię rozfádkiem áby ludzie przyimowáli wtwierdziły *SkarŻyw* 364, 319, 364 [3 r.]; Bo to iáwna iż do fynodu Niceńfkiego [...] nie były w zwyczáiu ty fłowká/ Iftność/ Podftác y infze temuż fłużące. Aż gdy potym przyfzłá wiárá Chriřtyáńfka ná rozfádek/ y ná regiment ludzi hárdych y możnych [...] tożci fię dopiero [...] wiezá tá Bábilońfka pełna błędow [...] vbudowála *CzechEp* 233, 105; A wżdy z rozfádku kościołá Bożego/ kórzcy Duch S. fpráwuie/ wiemy iż to vmywánie nog nie ieft áni żadnym Sákrámentem/ áni ceremonią iáką potrzebną. *WujNT* 361, przedm 18, s. 155; *SarnStat* 57; *GrabPospR* M4v; *SkarKaz* 206b; *VotSzl* C4v.

Ze zdaniem przydawkowym [zawsze: zaimek pytajny] (4): *OrzJan* 119; Bo [ojciec] niechciál ná fię bráć rozfádku tego/ Kto by godnieyfzy z nich był dziewczki iego. *KochSz* A4; *BielSjem* 29; *SzarzRyt* C3.

W połączeniach szeregowych (2): Kazał P. Bog y ná pierři Aaronowe włóżyć náukę y prawdę: áby z iego vft y wykłádu/ lud náuki/ prawdy/ y rozfádku w rzeczách Bořkich pátrzył. *SkarŻyw* 491; *CzechEp* 105.

Zwroty: »rozsádek czynić« [w tym: z czego 'na podstawie czego' (2), o czym (1)] [szyk zmienny] (3): SŁyfzályřcie tu Pánié náfze Artykuły/ [...] Przegládaymy ie dobrze czyniáć z nich rozfádek/ Iákoby v nas lepfzy był we wżzem porzádek. *BielSjem* 29; *OrzJan* 119; *CiekPotr* 86.

»pod rozsádek [czyj] poddáć« (1): gdybychmy byli zá żywotá iego [króla Stefana Batorego] przyřtoynie fzanowáli/ á pod fpráwę y rozfádek iego to poddáli/ vmiałby on był te fpráwy wżytkie Rzeczypoř(olitej) *in optimum et aeterna laude dignum ordinem redigere* *VotSzl* C4v.

»na rozsądku przestawać« [w tym: *około czego* (2), *w czym* (1)] (2): [cesarz carogrodzki] na rozlądku kościoła Rzymkiego w kościelnych rzeczách/ y około ftawienia Pátryárchow Cárogrockich przestawał. *SkarJedn* 223, 146.

Wyrażenia: »ostatni [= *definitywny*] rozsądek« (2): ále łufzno było/ ábych te wśzytkie rozroznienia/ iákom ie w oboich księgách [tj. *łacińskich i greckich*] náłazł/ [w *przekładaniu*] ták w cále zoftáwił/ áż do oštátniego rozlądku tych ktorým te roźnice rołtrzygnąć należy. *WujNT przedm* 18, *przedm* 5.

»rozsądek prawy, słuszny« (2:1): *RejWiz* 105v; Przetoż rozlądkowi łufznemu w Kościele Powfzechnym mieyśce dawamy/ ludźi tákowych/ ktorzy máiąc dáry Duchá ś. nie wedle rozumu ludzkiego/ ále wedle zupełnego á całego písmá Apóstolskiego náuki zbáwienne powiádaią. *WujJudConf* 39; [o *Stefanie Batorym*] Bądź porządek waźymy: bądź rozlądek práwy/ Komu woysko/ á komu huff zlećić do łpráwy. Lub ferce męźne z ręką prędką/ [...] wyznamy Ze ty przedni Krol/ Hetman/ Rycerz *SzarzRyt* C3.

Szeregi: »postanowienie i rozsądek« (1): Abowiem iefli [...] iefł małżeńftwo wyftępkim nietzyftym [...] tedyć wśzyfcy księźa/ kthorzy [...] dáley á niśfli przes tyfiąc lath/ w małżeńftwie vcćiwym żyli/ y wtym ftanie s tego fwiátá ześfli/ tym obyztáiem/ wedlug twego Dijabelłkiego poftánowienia/ y rofsądku [tj. *zakazania małżeńftwa księźom*]/ potępieniby byli? *KrowObr* 235v.

»resolucyja albo rozsądek« (1): Y owfzem nigdzie niemáź oštáteczney Refolucyey álbo rozlądku około rozności Wiáry/ iedno ná tákowym Páfterzow y Doktorow zebrániu *WujJud* 37.

»sprawa i rozsądek« (1): *VotSzl* C4v cf »pod rozsądek poddać«.

»wynałazek a rozsądek« (1): *Oczko* 2 cf *W przen.*

Wyrażenia przyimkowe: »według (a. wedle) rozsądku« (2):

~*Szeregi*: »według rozsądku i szafunku« (1): iż słowo Páńłkie y Sákrámenty ś. nie wedle myśli náłzey brác y przyimowác mamy/ ále według rozlądku y fzfáfunku przełożonych y páfterzow náłzych. *WujNT* 155.

»według uznania i rozsądku« (1): robotnego ftanu ludźie podleýfy y vboźly/ wedluk vznánia y rozlądku Ich mości Pánow Táxátorow/ robotniki z rydlámi z śiekierámi z miechámi wypráwią *GrabPospR* M4v.~

»za rozsądkiem« (1): Coby [uleganie w sprawowaniu urzędu względem pokrewieństwa lub wspólnoty interesów] fię nie ták łácno ięło tych/ ktorziby ze wśzytkich powiátow/ zá rozlądkiem wśzytkiego feymu ná to obráni byli [*iudicio universi conventus deligerentur*]. *ModrzBaz* 91v.

W przen (1) : rózne rozумы náłze/ róznym chorobám/ rózných czáfow [...]/ y z róznym théž effectem rózne lékárłtwá náýdowác/ [...] muśiały. Co iż iefł/ śiádło ná fundámenćie wynáláłku á rozlądku rozumu náłzého/ w vpátrowániau rzeczy przyrodzonych thák bárzo ślepego *Oczko* 2.

α. *O działaniu Boga* [czyj – *G sb i pron* (5), *ai* (2), *pron poss* (2)] (9) : Y czemuż ieden dzień iefł zacnieýfy niż drugi [...]? Rozdzielone fą rozlądkiem Páńłkim/ ktory odmíány czáfow y dni świętych rozrzádził. *BibRadz Eccli* 33/8; [*Krystus mówił*]: Nikt nie dobry iedno ieden Bog/ á iednáł siebie tám od dobroci nie wyłáczył [...] y owfzem áni Aniołow/ áni rzeczy wśzythkich ftworzonych nie wyłáczya/ kthore z rozlądku fámeo Bogá dobrze fą vcźynione. *GrzegRóżn* D2v; *WujJudConf* 38v; *SkarJedn*

62; Podobnoć to ci ludzie v bogimi á profatakami są/ niewiedzący drogi Pánfkiey/ y rozładkow Bogá fwego. *PowodPr* 7, 7; *SkarKaz* 347b.

Zwrot: »poddawać pod rozsądek« (1): y proś Páná Bogá twego vprzeymie y o iedną rzecz z tych trzech: to iest álbo o wybáwienie z krzyzá onego [*tj. frasunku*]/ álbo o ćierpliwość świętą/ ábo przynamniey o poćiechę w fráfunku onym. poddáiąc zaráz wżytko pod rozładek y wolą [...] Páná Bogá wżzechmogącego *LatHar* 579.

Szereg: »rozsądek i wola« (1): *LatHar* 579 *cf* *Zwrot*.

Wyrażenie przyimkowe: »wedle rozsądku« (1): [*Bóg*] poľufzeńftwo z czynszem przykazał oddawać vrzędom przełożonym/ ktore on ná tym tho świećie poštáwić wedle wiecznego fwego rozładku raczył. *BibRadz* *2.

a. *Rozstrzygnięcie, werdykt; także orzeczenie sądu, wyrok; arbitrium, iudicium Modrz; diiudicatio, disceptatio Calep* (68) : [*wszyscy powinni przestawać na rozsądku KJM*] jako na sentencji supremi iudicis, ktoremuśmy się zwierzyli każdego rozsądku. *Diar* 58; *GroicPorz* C2; *Calep* 324a, 834a; *SkarKaz* Oooob.

rozsądek około czego (1): *SarnStat* 215 *cf* »rozsądek albo uznanie«.

rozsądek o co (2): Ale cosmy [...] continuato Titulo wpoľsefsiey swey mieli [...] bez prawnie y nie sprawiedliwie wzięto [...] oto sprawiedliwego rozsądku, et finalem decisionem potrzebuiemy. *ActReg* 41. *Cf* »rozsądek uczynić«.

rozsądek między kim (a kim) (3) *cf* »rozsądek uczynić«.

rozsądek w czym (2): A iednák łie dżiwować nie potrzeba/ że náłzy Prełáci ták Rzymkíemu Kościołowi deferuią: gdyż y wy [*wyznawcy Konfesji sędomirskiej*] bez Genewkíego álbo Witęberkíego być niemożecie/ y do nich łie w niezgodách wálznych o poráde y o rozładek wćiekanie *WujJud* 118; bo prze nietrzyżwość rozładek być iáko w wielkich łpráwach thák y w máłych łpráwiedliwy nie może *Phil* L4.

rozsądek czyj [*w tym: G sb i pron* (14), *ai* (poss) (6), *pron poss* (4)] (24): *DiarDop* 102; *CzechRozm* 248; *ModrzBaz* 29v, 102v; poštánowiono iest iednoštáynie: iestliby ktory Bískub [!]/ podeyrzány miał rozładek fwego Mitropolitá/ ábo teyże prowincyej Bískupow: áby do wálzey Rzymkíey łtolice appellował. *SkarJedn* 106, 222; Vítáwił też Pan Bog ná ten čás práwo/ áby Mężoboycowie byli táž łmiercią zábijáni/ iáko oni inżych zábijáli/ z rozładku vrzędu zwierchniego *StryjKron* 6; *SarnStat* 272; Bo oni [*królowie i starszy*] łwym rozładkiem vľpokoić wżytko mogá/ y winni są/ iestli prawdżiwie dobrego poľpolitego przełtrzegáią. *SkarKazSej* 674b. *Cf* »na rozsądek się dawać«, »na rozsądku przestawać«, »według rozsądku«.

Ze zdaniem przydawkowym (1): V Dáryufzá monárchy wielkiego/ przed pokojem iego paniętá y dworzánie gadki łobie rozumne zádáią/ y z nimi do krolá y do łenatu iego ná rozładek idą: przy kim wietřza mądrość y rozum *SkarKaz* 80a.

Zwroty: »rozsądek dać (a. wydawać)« [*w tym: czego* (1), *o czym* (1)] (2): Sędżia Tedy iest Perfoná/ ktora rozładek wydawa o iákiey łpráwie/ między dwiemá łpor wodácemi *GroicPorz* b, B4.

»na rozsądek [*czyj a. komu*] się da(wa)ć; pod rozsądek [*czyj*] poddawany« [*szyk zmienny*] (8;1): gdy dwa boľzkowie poľwárzyli łie o łpiewanie cudnieyřze wierřzow/ Phebus á Pán/ dáli łie ná rosładek

Midáłowí krolowi *BielKron* 26, 21v; *SkarJedn* 369; *CzechEp* 334; [*Paweł i Barnabasz*] wízytek ípor odnieśli do Apoftołow y ítárlznych Ierozolimńkich: y dáli fię ná rozłádek Piotrá S. y tego pierwżego Synodu kościelnego. *WujNT* 460; Náuká wiáry/ ma być pod rozłádek przełożonych kościelnych poddawána. *WujNT* Ccccc4, 460; Nie máią [*heretycy*] áni chcą mieć łędźiego o wiárę/ y pílmá rozumienie/ ná ktoregoby fię rozłádek dáli. *SkarKazSej* 684a, 674b.

»na rozsádku [*czyim*] przestawać« (6): *Diar* 58; A ná to co rzeká Niemcy/ [...] iż roznic miedzy Polaki y Prufzaki nigdy Niemcy niefádzili áni pogadzáli? Kto inłzy był łędźią obu ítron ná to obrány: do ktorego fię pozywáli/ przed którym krzywdy íwe przekłádáli/ á ná iego rozłádku przestawáli [*cuius iudicatum faciebant*]. *ModrzBaz* 106; Sequester – Roziemcza rzeczi ípornei, na ktorego rozłátku obie ítronie przestawáia *Calep* 970b; (*marg*) Przyrownánie Doktorow ítárych do tych nowych heretyckich. (–) tyś vporny á żádnemu fię łádzic nie dáłz/ á oni byli pokorni y ná kościelnym rozłádku przestawáli. *SkarKaz* 43a; á iż P. Bog łłuchác ítárlznych rofkazał/ y ná iednego rozłádku przestáiąc/ ízczeńśliwego pokoiu vżywáią. *SkarKazSej* 674b, 684a.

»rozsádek (u)czynić, uczyniony« [*w tym: wedle (a. podług) czego (4), przeciw czemu (1), o co (1), miedzy kim (a kim) (3), z kim (1), o czym, o kim (3)*] [*szyk zmienny*] (14:1): *ComCrac* 19v; *Diar* 86; *LubPs* O3; ták odpowiedźiał Moizész świekrowi íwemu/ Íż lud przychodzi do mnie rádząc íe Bogá. Y gdy też iáká ípráwę máią/ przychodzą do mnie/ á ia miedy [!] niemi rozłádek czynię [*iudico inter utrumque*]/ y oznáymię im vftáwy y práwá Boże. *BibRadz Ex* 18/16; *WujJudConf* 156v; A gdzieby íe ktora ítroná vporna á niepołufzna rozłádkowi zdrowemu bráterfkiemu/ wedle łłowá Bożego vczynionemu/ pokazála/ [...] tedy tám/ [...] z poórzod íiebie wyláczyć: y iuż tákiego zá inłzego Pogániná v íiebie mieć. *CzechRozm* 248; *ModrzBaz* 39; [*warunki przedstawione królowi Zygmuntowi III przez panów litewskich na koronacji*] O Ziemię Inflancká aby rozsádek vczynił zPany Polaki y Exorbitancye od nich nám vczynione naprawił. *ActReg* 39; Ze też Arcybiskup Gnieźniński miedzy Królem á Biskupem Krákowńkim rozłádek czyni *SarnStat* 172; O czym gdyby do nas áppellácia vrołá/ nie omiełzkánié rozłádek náłz vczynimy. *SarnStat* 272, 96, 1130 [2 r.]; *CiekPotr* 15; *SkarKazSej* 698a; [*SkarSynod F2v*].

Wyrażenia: »ostateczny rozsádek« (1): A iż Król á Trybunał naywysłzy vrząd trzyma y oštáteczny rozłádek, tym mu wolniéy íest y náleży ípráwiedliwóści y Práwá íe przydzierżywác *SarnStat* 155.

»rozsádek słuszny« (1): [*w pierwszym Kościele pilnie przestrzegano karności kościelnej*] y bywáli ná to ludzie pobożni y mądrzy obieráni/ ktorzy miedzy wízyłtkiemí wobec rozłádek łłufzny czynili/ y klátew nád niepołufznemi vzywáli. *WujJudConf* 156v.

»rozsádek w [*czyjej*] sprawiedliwóści« = *przyznanie komus racji* (1): íest przykład w Krolu Mácedońńkim Filipie/ do ktorego gdy iedná białagłowá przyłzła o rozłádek w íwey ípráwiedliwóści/ będąc Krol opiły przeciwko niey łkazał/ oná záwołála/ że áppelluię od dekretu Krolewskiego [...] do fámeo Krolá Filipá/ ále do tego ktory będzie trzeźwym. Przyłzedłszy thedy Krol kłobie/ pilniey w onę ípráwę weyrzawłszy/ íentencyą íwą odmienił y onę wolną vczynił. *Phil* L4.

»rozsádek sprawiedliwy, prawy« [*szyk 4:2*] (4:2): [*w sprawach o zagarnięcie imienia*] Kmiecie powinni będą to powiedziecz kto ye trzymał, komv czyníłse dawali przed tem czałem kto yem rozkazał a vedlia tego na obiedwie ítronie rołádek spraviedliwy [*urząd*] vczynicz ma *ComCrac* 19v; Y Przecz

lynowye ludzcy tákefcye znyemyeli/ A iuz spráwyedliwości znácyefcye nye chcyeli/ Czemuřz wđzy nye czynicye rozřádku práwego *LubPs* O3; *ModrzBaz* 91v; *ActReg* 41; *Phil* L4; (*marg*) *Zyg(munt)* Aug(ust) w Piotrko(wie) 1562. (-) Iakóž tego z dobroći řwey páńłkiéy/ wřzem [...] pozwalamy: áby každy [upominający się o wzięte nullo iure dobra dziedziczne] [...] Przywileie vkázác ma/ [...]: á my vznánié práwá tákiego káždého/ y rozřádek řpráwiedliwy ná Séymie przyřzłym Koronnym vczynić mamy. *SarnStat* 96; [SkarSynod F2v].

Szeregi: »rozsádek i rostrzygnienie« (1): [Na niceńskim synodzie] nie Legaći Biskupá Rzymłkiego/ ále řam Konřtántynus przodował: do ktorego řię też oni mili Oycowie/ z krzywdámi řwymi vćiekli/ [...] profřzác od niego rozřádku/ y rořtrzygnienia *NiemObr* 58.

»rozsádek albo (i) uznanie« [szyk 1:1] (2): Wřzákže iednák vznánié/ álbo rozřádek [*Cognitio tamen seu iudicium JanStat* 237] około wiáná perfony rozwiedzionéy/ ma byđż odefłané do Máieřtatu Króła Iego M. wedle řtárádawného zwyczáiu. *SarnStat* 215. Cf »według rozsádku i uznania«.

»rozsádek i wynalazek« (1): iz to KJM niewdzięcznie przyjmuje, że na rozsádku KJM i wynalazku nie przestajecie, gdyż wszytcy na niej przestawac winni jako na sentencyji supremi iudicis *Diar* 58.

[»wyrok i rozsádek«: Aby przebłogofławiony Biskup Rzymłki [...] miał moc y wolność o wierze/ y o káplaniach wyroki y rozřádku czynić. *SkarSynod* F2v.]

Wyrażenie przyimkowe: »według (a. wedle) rozsádku [czyjego]« (2): O Sczeřny, [...] przemogłá twoiá Komoedia, Y w řporze ze wřzyřtkiemi Komoediántámi, wedle rořřádku řędziow, nádewřzyřzkie [!] inne Ktorzy řá y byli, mařz byđż vznány więřřzym *CiekPotr* [55].

~*Szereg*: »według rozsádku i uznania« (1): A [pani wdowa] ma řplacić część z oiczyřtego, dzieciom, według rozřádku i vznania Bartodzieiřkiego. *ZapKořcier* 1580/7.~

W przén (2) : *ModrzBaz* 29v; gdyż literá y piřmo zá nikim dekretu nie vczyni/ iedno vřzędowi vkázuié iáko pořtápić ma/ y poleca mu okolicznořci/ [...] wedle ktorych rozum/ iáko duřzá praw wřzyřtkich/ rozřádek dobry czyni. *SkarKazSej* 698a.

Przen (1) : Wolařłbym řie byř iefřzce czym inřřzym zábáwić/ Niř wirřz náđ řimnem grobem zacney mářki řtáwić. [...] Radbym byř (by mogłó być) obřzedł řie bez tego/ Gwařtowna iefř potrzebá/ rozřádkiem káždého. Nie řpiewałem tu řywey/ náđ mogliá muřzę *WisznTr* 8.

α. *O wyrokach boskich* [w tym: *czyj* (11) – *G sb i pron* (4), *ai* (4), *pron poss* (3)] (13) : *RejPs* 187; Lecź my ktorziřmy řię niebieřkiego nabożeńřtwa náuczyli/ więcey mamy řobie ważyć on rozřádek nayřpráwiedliwřzego řędźiego Bogá/ ktory złorzecźácym każe dobrorzecźyć *ModrzBaz* 68.

Zwroty: »do rozsádku apelować« (1): Kriřtus řędzia prawdziwy do ktorego rozřádku wřzyřcy áppellowáć mamy. *LubPs* C2 *marg*.

»poddawać się rozsádkowi« (1): A tu [w psalmie 42 Dawid] řie poddawa rozřádkowi Páńłkyemu/ áby on řam byř miłofiernym řędzyam káždey niepráwořci iego. *LubPs* L4v.

»przypuszczáć, przypuszczénie na rozsádek; przypuřcić rozsádkowi« [szyk *zmienny*] (3:1;1): A wřzákóž Dawid ná on czás nic řie nie przećwił temu [złorzeczeniu] y owřzem tho przypuřzczał ná rozřádek Pána řwego *LubPs* B5v, I3v *marg*, L4v *marg*, bb6v *marg*; O co [o niedotrzymane obietnice] ia pomřtę kłáde ná Bogá moiego/ Y wřzyřřtko ná rozřádek przypuřzczám řámeęo. *CzahTr* B4.

Wyrażenie: »rozsądek sprawiedliwy, prawdziwy« [szyk 2:2] (3:1): Iáko wyerny káždy ma wízytko przypuľczáć ná fwięti á fprawyedliwy rozľádek Páńfki. *LubPs* bb6v marg; Przetoż wízytko cóś przywiodł ná nas/ y wíftornkie rzeczy ktoreś nam vczyńił/ vczyńiłeś to rozľádkiem prawdziwym [in vero iudicio fecisti] *Leop Dan* 3/31; *NiemObr* 17; Rozľádkie fwe fprawiedliwe/ iáko ftrzały ogniwe/ wypuľcił [Bóg] przeciw fercu złemu *ArtKanc* A13.

Wyrażenie przyimkowe: »z rozsądku« (1): A lud do boga wzdychał z tej i z owej strony Mowiąc: „Boże wszechmogący, kto terazniejszego Zamieszania przyczyną, ten z rozsądku twego Bodaj dziś marnie zginął” *KochMon* 30.

4. *Rozprawa sądowa; sąđenje, orzekanie; iudicium* *PolAnt, Modrz, JanStat* (45) : *GroicPorz* hhv; *ModrzBaz* 62; *CzechEp* 132; *PapUp* Dv; *WujNT* 233; *SkarKazSej* 657b; [*MetrKor* 1578 117/442v; rozľádek káplanom poruczon bywa. *BronApokr* 93].

rozsądek kogo, czego (9): Widźiľ iz [Bóg] tu władzą vczenya zakonu bożego/ á rozľádek roznic y fporow około nyego káplanom/ á nyekomu [!] inemu podawa y przywłaľcza. *KromRozm III* K4; *UstPraw* K2; *RejPos* 313 [2 r.], 314v; *BudBib Iob* 31/13; *ModrzBaz* 100; Klady fie przytráfi/ iz który Sędzia [...] ma Akcyą fwoię v ľádu/ álbo vrzędu fwęgo z którąkolwiek ofobą: wolno mu to ma byď záfáďzić ku iey rozľádku [ad iudicandum illam rem *JanStat* 494] ofobę fzláchecką w onéy źiemi ośiáďlą/ bez furrogáciiey królewkiey *SarnStat* 559 [*idem UstPraw*], 1198.

rozsądek o co (1): A o té wízytkie wyľtěpki/ y winy ich wysľzéy opiáné/ ma byď rozľádek tu w Ráďzie/ przez Deputaty *SarnStat* 17.

[*rosądek między kim a kim:* aby sie przed czes(arzem) tureczkim na woiewode voloskiego nie skarżyly dla they przycziny nawięczey aby sie czeszarzowi droga nie podala do rozsądku między namy a woiewodą voloskim *CorfusDocum* 1567 nr 152.]

rozsądek o czym (1): Poľpolicie Pánowie wykłáďáią niepożytecznego fzoľtyľá być onego/ ktorego źiemie [...] ná fwoy pożytek obroćić mogą. [...] A zábieży fię ľácnó tákowym wykłáďom/ iefliże práwem odiyćá im bęďzie moc fkupowánia fzoľtyľá fwęgo/ y o iego niepożyteczności rozľádek. *ModrzBaz* 100.

rozsądek czyj [w tym: *G sb i pron* (8), *ai* (3)] (11): kiedy Symmarchus Papieź/ o rozmáite zľoći ofkárżony był do Krolá Teodoryká/ [...] kędy mogł/ zbraniał fię krolewkiego rozľádku/ ná fynod fię odżywáiąc *NiemObr* 156. Cf *Zwroty*.

Fraza: »toczy się rozsądek« (1): Niechayżeby fię tedy tey rzeeży [!]/ iáko y infzych/ toczył rozľádek [eius rei ... iudicium omne sit] v fęďziow źiemľkich. *ModrzBaz* 100.

Zwroty: »na rozsądku być« (1): [*Juno, Pallas i Wenus żadnemu swych darów społem nie dawają*] A to prze tę przytzyneľ/ że fie powáďziły. Gdy przed pięknym Párifem/ ná rozľátku były. *KlerWes* A2.

»da(wa)ć (a. poddawać) się, dać (do sądu) na rozsądek; pod rozsądek poddawać, podany« [w tym: *czyj* (5), *komu* (1), *w czym* (1)] [szyk zmienny] (3:2;1:1): Ia iako miarnik widzancz thę Controuersią między nimi dalem ym do Sąndv na rossądek V. Mlczi. *ZapWar* 1553 nr 2685; *GroicPorz* p4; Gdy tę rzecz dano ná rozľádek [*Res ad arbitros delata*]/ ták ie pogodżono/ áby ieden drugiego przeprośił *ModrzBaz* 61; *CzechEp* 90; Tu Auguľtyn Bífkupy Rzymľkie/ pod rozľádek wízytkiego concilium poddawa. *NiemObr* 63; *SarnStat* *8v; O Boże day wam ten rozum/ ábyście fię ná páná fwęgo [...] w

tákich wálznych iádowitych y ízkodliwych niezgodách rozłádek dawáli/ y ná iego wyrokách przeštáwáli *SkarKazSej* 675a.

»puścić, przypuszczać, przypuścić (*a. przypuszczać*) się, przypuszczenie na rozsádek« [*w tym: czyj* (5)] [*szyk zmienny*] (2:1:2:1): [*posłowie mówili do króla:*] A owszem doznawszy tego, iż my nic upornie przedsię nie bierzemy, na rozsádek się chrześcijański przypuszczamy, ón prosimy nie będziesz raczył nas inemu komu w jurysdyccyjá podawać *Diar* 87, 86, 88; *ActReg* 31; *Calep* 229b; [*Paweł święty*] gromił Koryntczyki/ iż lie świeckimi łádami/ á k temu pogánłkimi łádźili: vcząc ábo krzywdeń znieść/ ábo iá więc puścić ná rozłádek choć proftakow/ byle iedno od kościołá do tego poštánowionych. *PowodPr* 21.

Wyrażenia: »w rozsádku, nad rozsádkiem przełożony« [*przekład lub aluzja do Vulg Is 32/1*] [*szyk 5:1*] (5:1): Pátrzayże tu ielźcze dáley/ co ten Prorok święty powieda/ Iż kłiążetá iego w rozłádku przełożeni będą [*principes in iudicio praeerunt Vulg Is 32/1*]. [...] A tu baczyć mamy/ że ty kłiążetá á przełożeni Páná tego [...] niemieliby być łędźmi łwiátá tego/ wedle łpraw á poštępkow/ ták iáko widamy/ iego: ále mieliby być przełożeni w rozłádku á w łpráwiedliwóści ludu wiernego Pánłkiego *RejPos* 313, 312v [3 r.], 314v.

»rozsádek w przy [= *w sporze*]« (1): Bo ielt ogień áż ná zátroczenie pożyráiacy/ (ktoryby) włyzytek vrodzay moy wykorzenił. Iełlim gárdził rozłádkiem niewolniká mego y niewolnice moiey w ich przy zemną [*Si abhorru iudicium servi mei, et ancillae meae, dum litigarent mecum*]. *BudBib Iob* 31/13.

[»sejmowy rozsádek«: przydawajác teź ichmciam petita privatorum zgodnie: naprzód za panem Śrzemskim o Myślenie [...]; za panem przemęckiem, aby sprawa jego sejmowem rozsádkiem, a nie zadwornem rozsádzona była *AktaSejmikPozn 1597/202*.

»zadworny [= *królewski*] rozsádek«: *AktaSejmikPozn 1597/202 cf* »sejmowy rozsádek«.]

Szeregi: »prawo a rozsádek« (1): á co rozboiowi może być podobnieyłzego/ iedno chćiec bronią á mocą doštáwác tego czegoby práwem á rozłádkiem [*legibus et iudicio*] doštáwác trzebá? *ModrzBaz* 63v.

»rozeznanie i rozsádek« (1): A ná tenże Séym przyłzły Koronny to włyzytko [*tj. krzywdy szlachcie uczynione*] máią do nas y Stanów Koronnych przynieść/ ku rozeznániu y rozłádkowi ich łtátecznému. *SarnStat* 1198.

»rozsádek a (i) sprawiedliwość (*a. uczynienie sprawiedliwości*)« (3): Iż kłiążetá iego w rozłádku przełożeni będą [*Vulg Is 32/1*]. Tu obáč że nie nád zamki/ nie nád miálthy/ nie nád iákiemi vrzędý ábo przełożenłtwy zacnemi tylko buiác máią/ ále w rozłádku á w łpráwiedliwóści. *RejPos* 313, 313; [*A iż ziemie pruskie, będąc pod panowaniem krzyżackim rozmaitych praw*] w rozłádku y vczynieniú łpráwiedliwóści [...] vzywáli [*in decidendis quibusvis et eorum quaestionibus et administratione iustitiae utebantur JanStat 903*]: [...] chcemy [...] áby było wolno koždému z iednego práwá do drugiego/ włzákże bez krzywdy inych/ przeniěć lie. *SarnStat* 1119.

Przen [czyj] (1) : W tey táiemnicy [*tj. w sakramencie ciała i krwi Chrystusa*] łmyłom náłzym łłufźnie kłámłtvo zádáiem [...]. Precz oczy/ precz łmáku/ precz vłtá/ nic tu do rozłádku wálzowego nie máłz/ prawdy nie poznaćie. *SkarKaz* 159b.

a. O sędzie bożym [w tym: czyj – ai (2)] (5) : Przydzye Bog náfz á nie zmilczy fwoich doległości/ [...] Przyzowye nyebo y zyemye do rozładku tego/ By fie rospárł z ludem fwoim około wlfytkyego LubPs N3, R3v; Przetóz [sędzia] gdy zábrnie, á wátpi czego fie ma trzymác, do przysięgi, to iest do Bożego rozładku ftrony odsyła. SarnStat 792.

Zwrot: »czynić rozsądek [miedzy kim]« (1): Tu zás oto kędy przypomina/ iż ten Pan wedle woley fwey będzie czynił rozładek miedzy narody [iudicabit in nationibus Vulg Ps 109/6]. Tu rozumieć mamy/ iż Kryftus Pan będzie też raczył wżywać zwierzchności fwey á kroleństwá fwego miedzy pogány LubPs Z3v.

»podać [co] na rozsądek« (1): Podał thę rzecz Moizefz ná rozładek Pánki [Retulitque ... ad iudicium Domini]. Thedy rzekł Pan do niego: Słuffney rzeczy te Sálfadowe dziewki żadaia day im też dzierzawę miedzy przyrodnymi oycá ich/ á niechać dziedziczá po oycu fwoim. Leop Num 27/4.

5. Jurysdykcja, władza sádownicza [w tym: czyj (5) – ai (poss) (4), G sb (1)] (6) : BOże rácz dáć rozładek Krolowi nálfemu [Deus iudicium Tuum regi da Vulg Ps 71/2]/ A fprawiedliwość twoyę fynu krolewkyemu LubPs Q4; SkarŻyw 394 [2 r.]; NiemObr 156; Skoro Konftántyn wiárę S. Chryftufowę przyjął: ták káplánki rozładek vczył: iz od káždego fwego fędziaká y praetorá ábo praefektá/ ktorzy byli iáko wielcy krolowie/ o rzeczy świeckie do bífkupá dopuścił áppellácyey SkarKazSej 700b.

Zwrot: »odzywać się [= apelować] do rozsádku [czyjego]« (1): Y gdy miał ten S. Chryzofom od Bífkupow wielkie vblizenie/ [...] będąc Pátryárchą Cárogrockim/ odzywał fię do rozlátku y fprawiedliwości Bífkupá Rzymfkiego SkarJedn 109.

Szereg: »rozsádek i sprawiedliwość« (1): SkarJedn 109 cf Zwrot.

6. Prawo, przepisy prawne, normy prawne; iudicium Vulg, PolAnt (9) : Obfite wychowánie rola przełożonych/ (marg) Albo (iáko niektorzy przekládáia) rola vbogich. (–) a infty ginie iż nie(ma) rozładku (marg) Wł: A iest ginący/ dla nie rozładku/ (álbo) iż niema práwá. (–). BudBib Prov 13/23; [Iohannes Iustinianus pisze o Modrzewskim] Wfzákże zdami fie ich Autor być mąż dobrze vczony y wymowny/ á te księgi (widzą mi fie) pożyteczne/ y práwie doftáteczne. ktemu ná te wrzedliwe czáfy bárzo zgodne. ná koniec godne Celiufzá [prawdopodobnie aluzja do Lucjusza Celiusza, znawcy prawa w starożytnym Rzymie] náfzego rozładku ModrzBazBud ¶6; Y tákowa przysięgá/ nalezy też do pochwały Páná Bogá/ [...] gdy iedno według Proroká ma te trzy oštożności: naprzod prawdę/ áby fię poprzyięgłá y prawdziwa rzecz/ y prawdziwie iáko w fercu iest: druga rzecz: rozładek: żeby fie przysięgá działá/ [...] z nákazánia prawnego/ abo fłufznego rozładku/ y o rzecz wyświadczenia Bofkiego godná. Trzecia oštożność iest: aby fię działá w fprawiedliwości [komentarz do bibl. Ier 4/2] PowodPr 47.

Zwrot: »sádzić w rozsádku; według rozsádku osádzić« = (o)sádzić zgodnie z prawem [szyk zmienny] (2;1): LatHar 398; Według poftępkow ich wyrządę im: y według rozładku onych lámych/ oładę ich: a dowiedzą fie/ zem ia Pánem [nawiązanie do Vulg Ez 7/8-9]. PowodPr 86; Boże [...] day krolowi ktoregoś przez ręce kápláná twego poftáwił/ fady twoie [...]. Niech lud twoy fádzi w fprawiedliwości/ y vbogie twoie w rozładku [iudicare ... pauperes Tuos in iudicio Vulg Ps 71/2]. SkarKazSej 696a [przekład tego samego tekstu LatHar].

Wyrażenia przyimkowe: »bez rozsądku« (1): Wiele pokármow ná nowinach oycow: á innym bywáią zbieráne bez rozládku [*absque iudicio*]. *Leop Prov* 13/23.

»w rozsádku« = *zgodnie z prawem; in iudicio Vulg* (3):

~*W połączeniu szeregowym* (1): Y będziefz przylięgał/ żywie Pan/ w prawdzie/ y w rozládku/ y w íprawiedliwości *Leop Jer* 4/2. *Cf Zwrot.*~

7. Zastanowienie się, rozważenie (10) : Rozumiem temu moy namilfzy brácie/ iefliżeś s pilnością czedł y vważał ty dziwne íprawy tháiemnic Páńlkich/ á przypuściłeś ie do łufznego rozládku fwego *RejAp* 198v.

Zwroty: »w rozsádek, ku rozsádkowi poda(wa)ć« [*szyk zmienny*] (1:1): [*św. Łukasz*] Podáie ku rośládkowi: káždy niech obfituie w swoim wyrozumieniu dobrym/ pátrząc [*lege: patrząc*] ná zgodę piím iálnych. *GrzegŚm* 54; *CzahTr* E3.

Wyrażenie: »uważny rozsádek« (2): [*przełożeni*] íwym tylko przedlięwzięćim vwiedzeni będąc nikogoy inłzego do ípraw Rzeczypośpolitey nie przypuřczáią/ okrom pochlebcow/ ktorzy vważnego w rzeczach rozládku nie máią *Phil* S3, L4.

Szeregi: »baczenie i rozsádek« (1): zacnym ludziom potrzebá záfwe być vważnego baczenia y rozládku/ áby nic przeciwno Bogu y íprawiedliwości w rozládzaniu kauz ludzkich nie wyřępowáli *Phil* L4.

»rozsádek abo rozmysł« (1): Przed láty ítáwiano v łádu zegárki ciekące/ wedle ktorych zámierzano ítronam čás do mowienia: áby długá rzeczą czáfu nietráćili/ záfchem by rzecznicy řędzíemu niezáftrudniáli rozládku/ ábo rozmysłu nie przekažáli [*ad offundendas iudici tenebras*]. *ModrzBaz* 94v.

Wyrażenia przyimkowe: »bez rozsádku« (3): (*nagł*) Ořtáteczna namowá ku Krzeřćíáńlkíemu brátu. (-) Prziym záf wdzyęczne moy miły brácie krzeřćíáńlki/ Ten máły vpominek iáko záf dar Páńlki. Bo iż íe bez rozládku tho ná řwiát puřciło/ Toć teraz z łufznych przyczyn ták íe řtác muřiło. [...] Ty rácz záf wdzyęczne przyiác iáko od prořtaká *LubPs* gg; Ktorzy [*doktorzy kořcielni*] Papielkie głofy y Dekretały wřzyřtkiemu wobec Kořciółowi Powřzechnemu bez rozládku y próby wřzelákíey prziyimowáf rofkázuią. *WujJudConf* 33v; *WujNT* 470.

»z rozsádkiem« (1):

~*Wyrażenie:* »z pilnym rozsádkiem« (1): Bo ługá Chriřtuřow nie ma grzechow odpuřczáf ábo záftrzymawáf/ íedno z pilnym rozládkiem á z vważeniem grzechow: áby nie był vczefnkiem cudzych grzechow *WujNT* 387.

Szereg: »z rozsádkiem a z uważeniem« (1): *WujNT* 387 *cf Wyrażenie.*~

8. Rozpoznanie, rozróznienie; cognitio *Modrz* (8) : Íedno tego dořrzec potrzebá/ áby ten rozládek [*co prawda, a co błęd, czego nařladowáf, a czego się wyřtrzegáf*] z dumy włáfney/ á nie z Duchá řwiętego niepochođził. *WujJud* 39.

rozsádek czego (5): tákí [*człowiek, na którego skórze okazałby się przymiot trądu*] ma być prziywiedzion przed káplaná Aaroná (*marg*) Trąd y tákowa zmázá [...] / známionuie trąd y nieczyřtořę grzechu/ kthorego rozládek ná lámego thylko Kryřtuřá Páná/ prawdziwego káplaná náleży/ który íe thu znáczy przez Aaroná. (-) *BibRadz Lev* 13/2; *SienLek* S[ss]4v; *ModrzBaz* 11; *SkarŻyw* 492; ZNámci ia Pánie to/ zem íeřt niegodny vczefnnictwá/ niepokalánego Ciálá twego/ y Kwie drogiey:

y iefli nie czynię rozśładku Ciáá y Krwie twoiey/ Pánie IEzu Chryſte/ Boże moy/ winienem *LatHar* 210; [Bo iáko téz to inter iudicationes curatinas, á miedzy rzeczámí témi z których rozsędek wrzodu bierzemy, iáka ropá, álbo wiele iey cíecze, ták tu sye nalepiéy pokaże *OczkoPrzymiot* 385].

rozsądek miedzy kim, czym a (i) kim, czym (2): Y owfzem to trzebá z wyrokow Bogá lámego wiedzieć/ iż dziatki mále/ nie tylko o grzechu/ o káiániu/ o wyznániu/ o wierze/ nic nie wiedzą: ále zgoá nie znáią dobrego y złego/ áni mogá rozśładku dáć miedzy práwą y lewą ręką *CzechRozm* 258v, 112v.

Szereg: »rozsądek i uznanie« (1): (*marg*) Pićia winá zákázował Pan Bog kápłanom y wielką trzezwóć rofkázował. (-) á żeby zá tákim trzezwym y fkromnym życiem mogli mieć náukę ná rozśładek/ y vznánie tego co ieft święte/ a co ieft grzeſzne *SkarŻyw* 492.

9. *Uwaga, rozważa, baczenie (11)* : gdzie [*przy wykonywaniu zabiegów leczniczych*] wprawdzie rozśładku trzebá: gdyż rozmáythé Complexie/ rozmáyta fkorę/ závártá/ álbo otworzoná bárziéy máią *Oczko* 16.

Zwrot: »mieć w rośadku« (1): Latwíey byó tym Krolom ktorem tu pominił/ Wziąć tę ziemię Moſkiewfká by Pan Bog dozwoił. Máiąc iuż pokoy zewfząd [...] Niż teras nieprzyaćioł ze wfząd máiąc dofić/ Gdy przećiw nam powftaná muſim ſobá trwożyć. Mieyćie w rośadku Strzegáć vpadku. *MycPrz I C4v*.

Szereg: »baczość i rozsądek« (1): Drukarz do Czytelniká o omyłkách. [...] zem ſie y ia ná niektórych mieyfcách omyłá/ z ktorych oto niektore pokázuię/ á infze bączności y rozśładkowi twemu czytelniku miły polecam. *CzechRozm* **7.

Wyrażenie przyimkowe: »z rozsądkiem« (8): *BielKom* A3v; *CzechEp* 223; wfzákoż kto z rozśładkiem ich [*papieskich pochlebników*] piłmá czyta/ obaczy fnádnie/ iż fwymi árgumenty godnieyfzy śmiechu niź odpowiędzi *NiemObr* 40.

~*Wyrażenie*: »z dobrym rozsądkiem« (1): Iáko gdybyś łam/ z pilnością á z dobrym rozśładkiem/ iednę ácz nie kápitułę piątá v Mátheufzá/ o onych błogoſłáwieńſtwách/ ktore fwym vcźniom Chriſtus opowiedáł/ przeczytał: [...] tedy byś to [...] zeznáć muſiał: że [...] *CzechRozm* 234v.

Szeregi: »pilnie (a. pilno, a. z pilnością), (i, a) z rozsądkiem« (3): *CzechRozm* 234v; *CzechEp* 227; Y możeń to X(iądz) K(anonik) zgodá iednoſtáyná názwáć? [...] ktory w ty rzeczy nigdy nie wgládał/ ábo iefli wgládał/ tedy fię temu pilnie/ y z rozśładkiem nie przypátrowáł. *NiemObr* 135.

»z rozmyſłem i rozsądkiem« (1): Y w tym téz nie wátpię: iż iákom ia od W.M.M.P. [...] dárowáne Wędzidło przyiáwfzy czytał [...] że téz y W.M. [...] z tákáż téz y ochotá y pilnym rozmyſłem: y práwym rozśładkiem: ty o demnie [!] dárowáne kſiążeczki przeczytaż. *CzechEpPORz* **v.

»z uwaženiem i rozsądkiem« (1): że to niepodobna/ áby ktory z lámych zakonnikow żywáć ſto lat/ mogł wfzytki [*kſięgi*]/ z pilnym wwaženiem y rozśładkiem/ porządnie przeczytáć. *CzechEpPORz* **2v.~

10. *Przen*: *To, co jest słuszne (1)* : Vftá ſpráviedliwego zwyczáią fię mądrością/ á ięzyk iego rozmawia rozśładek [*lingua eius loquetur iudicium*]. *BudBib Ps* 36/31[30].

11. *Wyrażenia przyimkowe o różnych znaczeniach (4)* :

»z rozsądkiem« = *umiarkowanie, nie nazbyt surowo (3)*:

~Zwrot: »karać z rozsądkiem« [szyk zmienny] (3): Iełzcie też ty Iakobie ługo moy nie boy fię/ mowi Pan: [...] nie vczyńię dokonczenia twego/ ále cię kárác będę z rozłádkiem [castigabo te in iudicio]/ á nie wygubię cię do szcátká. *BibRadz Ier 46/28* [aluzja do tego samego tekstu] *CzechRozm 118*; A iedne z rozłádkiem karzcie (marg) lituyicie. (-) [*Et hos quidem arguite iudicatos*]: á drugie záchowayicie/ wyrwáiac z ognia. *WujNT Iudae 22*.

Szereg: »miernie, z rozsądkiem« (1): Ale choć ie [Bóg lud żydowski] kárác w łádzie (to ieft miernie z rozłádkiem/ nie z zápálczywoscia chce) iednák go do końca wygládzić niechce. *CzechRozm 118*.~

»z rozsądkiem« = *dobrze, należycie* (1): Z rozłádkiem Pan łpráwy łwoie wykonał od poczátku [*Et in iudicio Domini opera eius ab initio*]/ á od pierwłzego łtworzenia rozrzádził káżdą czátkę ich. *BibRadz Eccli 16/25*[26].

12. Tłumaczenie hebrajskiego wyrazu „urim” ‘światło i doskonałość’: w Starym Testamencie: jeden z dwóch łwiętych łosów przechowywanych w pektorale arcykapłana zastępujących pogańskie wyroczenie (1) : Ná Pektorale połóżyłz cztery rzędy kámieni. [...] Ná káżdym z ołobná będye wyrzázano imię dwunálcie łynow Izráelłkich pokolenia ich/ y to dwoie imię/ rozłádek y prawdá/ áby ná nim nápiłano było [*Pones autem in rationali iudicii Doctrinam et Veritatem Vulg; Et dabis in pectorali iudicii Vrim et Thummim PolAnt Ex 28/30*]. *BielKron 34*.

*** Bez wystarczającego kontekstu (3) : Arbitrium – Rozłádek, dobrouolnołszcz ktorą przimnie mám. *Calep 88a, 88a, 567b*.

Synonimy: 1. baczenie, baczność, dowcip, mądrość, mozg, rozbaczność, rozeznanie, rozmysł, roztropność, rozum, rozumienie; 2. baczenie, mniemanie, opinija, sąd, zdanie; 3. decyzja, postanowienie, resolucja, sąd, wynalazek; a. dekret, nalazek, ortel, osądzenie, prawo, rozstrzygnięcie, sentencyja, skazanie, skáźń, wyrok; 4. prawo, sąd, sądenie; 5. jurysdycja, prawo, sąd; 7. rozmysł, uwázenie; 8. uznanie; 9. baczenie, baczność, rozmysł.

Cf **NIEROZSADEK, ROZSAŁ, ROZSAŁDNOŚĆ**